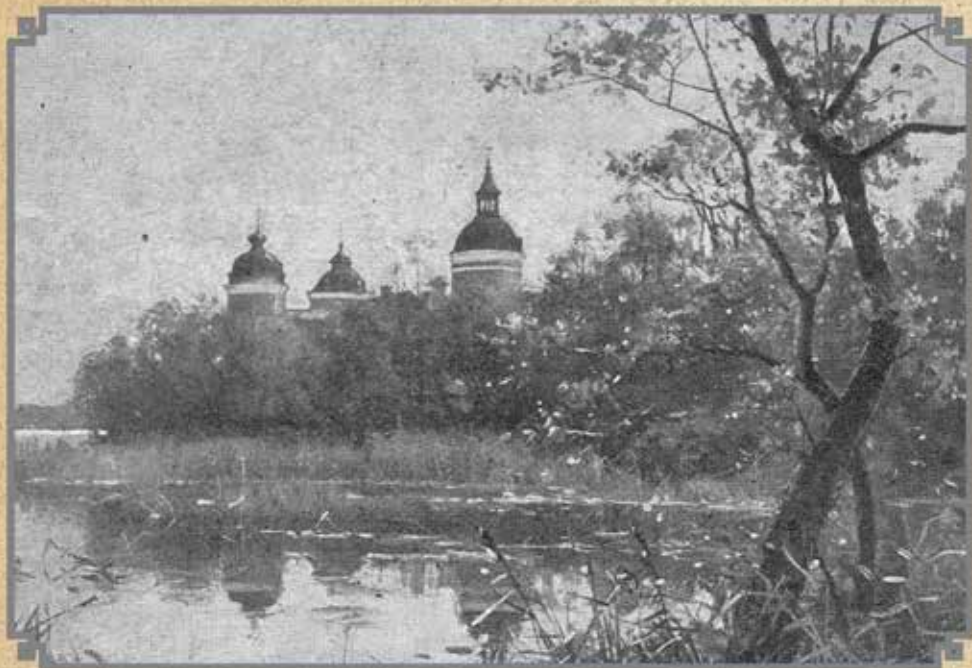

Ett besök i Gripsholm

Återutgivning av text från 1899

En publikation från
e-boksbiblioteket.se

Ett besök
i Gripsholms slott
– Återutgivning av text från 1899

av Georg Nordensvan

Redaktör Mikael Jägerbrand

ISBN 978-91-7757-418-7

Copyright © 2017 Mikael Jägerbrand / Virvelvind Förlag, Lysekil.

Den här e-boken ges ut av E-boksbiblioteket Förlag (imprint)

Mer info: www.e-boksbiblioteket.se

Förord

I den här e-boken får du läsa mer om ett av landets vackraste slott – Gripsholm i Mariefred.

När den här texten skrevs år 1899 började det för första gången bli möjligt för vanliga svenskar att åka på "lustresor".

Den här texten ger besökarna en guide till slottet och dess mest sevärda delar. Du får också lite historiska fakta.

Den här texten publicerades ursprungligen år 1899 i tidskriften "Ljus Vår Jord. Band 2" med rubriken "Märkliga platser i Sverige. Gripsholm I.". Texten skrevs av Georg Nordensvan (1855–1932).

Eftersom den här texten skrevs på 1800-talet så innehåller den mått, ord och personer som inte är så bekanta i dag. Därför har vi kompletterat originaltexten med en kortfattad ordlista.

Ett besök på Gripsholm år 1899

Den här texten publicerades ursprungligen år 1899 i tidskriften "Ljus Vår Jord. Band 2" med rubriken "Märkliga platser i Sverige. Gripsholm I.". Texten skrevs av Georg Nordensvan (1855–1932).

Fem och en half mil sjövägen från Stockholm ligger vid en vik af Mälaren det gamla slottet Gripsholm.

Mälardalen är lika rik på historiska minnen som på naturskönhet. Bland dess minnesmärken är Gripsholm ett af de allra mest intresseväckande, och det fästningslika slottets omnejd erbjuder den mest idylliska och leende mälarnatur. Föga underligt, att Gripsholm är ett af de mest lifligt besökta lustfartsställen i hufvudstadens närhet.

Sommartiden gå dit lustresebåtar tre dagar i veckan, På järnvägar färden dit från Stockholm två timmar, och man hinner godt göra resan fram och åter på dagen och tillbringa några timmar i slottet, som står öppet för en hvar besökande. Men vill man fånga något af dess rätta stämning bör man ej komma dit på lustresedagar utan tvärt om där söka ensamheten — ensamheten med de döda, som lefva inom det gamla slottets murar. »Minnenas slott» skall man ej gå igenom i

sällskap med hundra brådslande och skämtsamma lustresande, man skall lefva sig in i dess saga och låta sig fångslas af den.

* * *

Som en gammal riddarborg ligger Gripsholm romantiskt på sin lilla holme med rik grönska kring tegelmurarna och de fyra tornen. Den nyligen skedda restaureringen har återgifvit det sin rätta karaktär af 1500-talsslott, det har fått tillbaka sitt höga, branta tak med kupor och flöjlar, en del fönster ha åter blifvit förminskade till sitt tidigare omfång, och från murarna har den modärna rappningen mestadels blifvit bortskrapad. Dessutom har man återuppgrävt grafven, som skiljer slottsholmen från fastlandet och som för något öfver 100 år sedan igenlades af Gustaf den tredje; man har uppgrävt den på dess rätta ställe, dess gamla stenlagda botten återfanns och den låg *högre* än sjöns nuvarande normala yta — så har Mälarens vatten sjunkit på ett århundrade. Man har byggt en ny bro med vindbrygga öfver grafven, och man har prydt det gamla slottet med ett och annat *nytt*, som ej alltid försvarar sin plats där, om det ock bidrager till det måleriska intrycket.

I gamla tider låg Gripsholm fästningslikt på sin holme, försvaradt af vallar och skansar uppåt landssidan, hvarifrån ett anfall kunde väntas, och behärskadt af kanoner i det stora tornets — Griptornets — gluggar och på vallarna. Från den rundt om slottets öfversta våning löpande skyttegången voro ock skottgluggar öppna åt alla håll.

Småningom fick slottet mera karaktär af bostad och mindre af fästning. Tillbyggnader gjordes med nya våningar, af de gamla skottvallarna slopades en del för att lämna rum för behöfliga nybyggnader.

der för hofvets räkning. Man högg upp stora fönster i de tjocka murarna och inredde rummen i modärn stil, spände sidentapeter öfver murarnas gamla målningar, tog bort gamla utsirade trätak, satte in modärna kakelugnar o. d. Slottet visade till slut den mest egendomliga blandning af gammalt och nytt, och af det nya var åtskilligt utan historiskt eller konstnärligt värde. Det är i bortrensningen af dylikt och i återuppsättandet af det äkta gamla, där det funnits i behåll, som Gripsholms restaurering haft sitt berättigande.

Låt oss nu göra en hastig vandring genom slottet.

* *

Från den lilla staden Mariefred, som växt upp omkring det af Sten Sture den äldre stiftade kartusianerklostret med dess kyrka och kring slottet, går man utefter stranden fram till vindbryggan och öfver den till stora porthvalfvet, försvaradt af »Stureskansen» med dess kanongluggar. Byggnadslängan till vänster om porten antages vara slottets allra äldsta del, det byggdes af Bo Jonsson Grip på 1370-talet och fick antagligen sitt namn efter honom. Under Engelbrekts befrielsekrig satte den danske fogden Hartwig Flögh, som styrde här, eld på borgen och flydde, då bondehären nalkades. Sten Sture den äldre skall ha nödtorftigt uppbyggt något af det gamla fästet. Att de ytterst tjocka gråstensmurarna i denna byggnadslänga äro en lämning af Bo Jonssons borg, är ett antagande, som har all sannolikhet för sig.

Vi äro nu inne i förborgen — på den vidsträckta yttre borggården, omgifven af byggnadslängor, ståthållarens bostad och »kavaljersflygeln» med fyra våningar smårum för hofvet, byggd där vallen med dess kanoner förr sträckte sig. Framför oss höjer sig »Griptor-

net», väldigt och imponerande, med kanoner och gallerfönster, och i skydd däraf är ingångshvalfvet till det egentliga slottet.

Detta grundlades af Gustaf Vasa midsommartiden 1537. Byggnadssättet har en hel del att berätta om den tid, då det tillkom. De väldigt tjocka yttermurarna, som skulle stå emot kanonskott, de sparsamt och högt uppe anbragta små fönstren på dessa murar, skyttegången med dess sluttande gluggar, genom hvilka man kunde skjuta eller kasta ned sten eller hälla smält beck och annat på fienden. Inåt borggården äro tunna murar och stora fönster — de på vår bild synliga stora arkadfönstren till galleriet funnos dock ej under vasa-tiden utan ha tillkommit under den nyligen skedda restaureringen, efter mönster från ett annat slott vid Mälaren; också brunnen nere på gården är ny, liksom den af snidad ek byggda yttertrappan med dess prydliga »karnapp» i gårdens hörn — ett dylikt karnapp med samma ytmått har funnits på samma plats. Åt inre borggården äro murarna hvitrappade, och kring fönstren äro de gamla enkla ornamentala målningarna åter bragta i dagen, sedan den modärna murputsen blifvit aflägsnad.

Upp för det nämnda karnappets trappa kommer man direkt in i den våning, som varit bebodd af Gustaf Vasa och af hans söner. Af Gustaf den tredje blef denna våning till större delen nyinredd, nya väggar insattes här och hvar och fönstren utåt parken höggos upp ända ned till golfvet. Den kallades sedan enkedrottningens våning och var solig, ljus och glad med sina väggar af siden eller gobelinsväfnad och sina praktmöbler. Det enda rum, som bibehölls i sitt gamla skick, var det så kallade Johan den tredjes fängelse, det enda rum i slottet, som fått ha sin ursprungliga utstyrsel orubbad och som därför utgör en af de mest värdefulla och intressanta interiörer i vårt land.

Karl den niondes vapen, valspråk och bokstäfverna C. D. (Carolus Dux = hertig Karl), som ingår i väggmålningarna här liksom i ett af de utanför belägna rummen, säga oss, att de fingo sin dekorativa utstyrsel, medan han som hertig af Södermanland innehade Gripsholm – alltså i slutet af 1500-talet.

Det halfrunda tornrummet — hertig Karls sängkammare kallas det vanligen numera — med sina brokiga djurmålningar och blomsterslingor på panelerna och i takets hvälfning, sin rikt prydda säng i en af de djupa fönstersmygarna, sina väggfasta, smala bänkar, sin enkla, öppna spisel och sin starka färgverkan ger ett egendomligt intryck, som intet af de öfriga, mer och mindre omgjorda rummen kan nå. Nedre våningen är nu hållen i 1500-talsstil; somt af hvad där finnes är äkta, annat, såsom dörrar, skulpterade tak, kakelugnar, ditfördt från andra 1500-talsslott och inpassadt på sina platser, annat åter nygjordt, allt ej lyckadt. En liten, af konstförständig hand gjord ny rensning vore att tillönska.

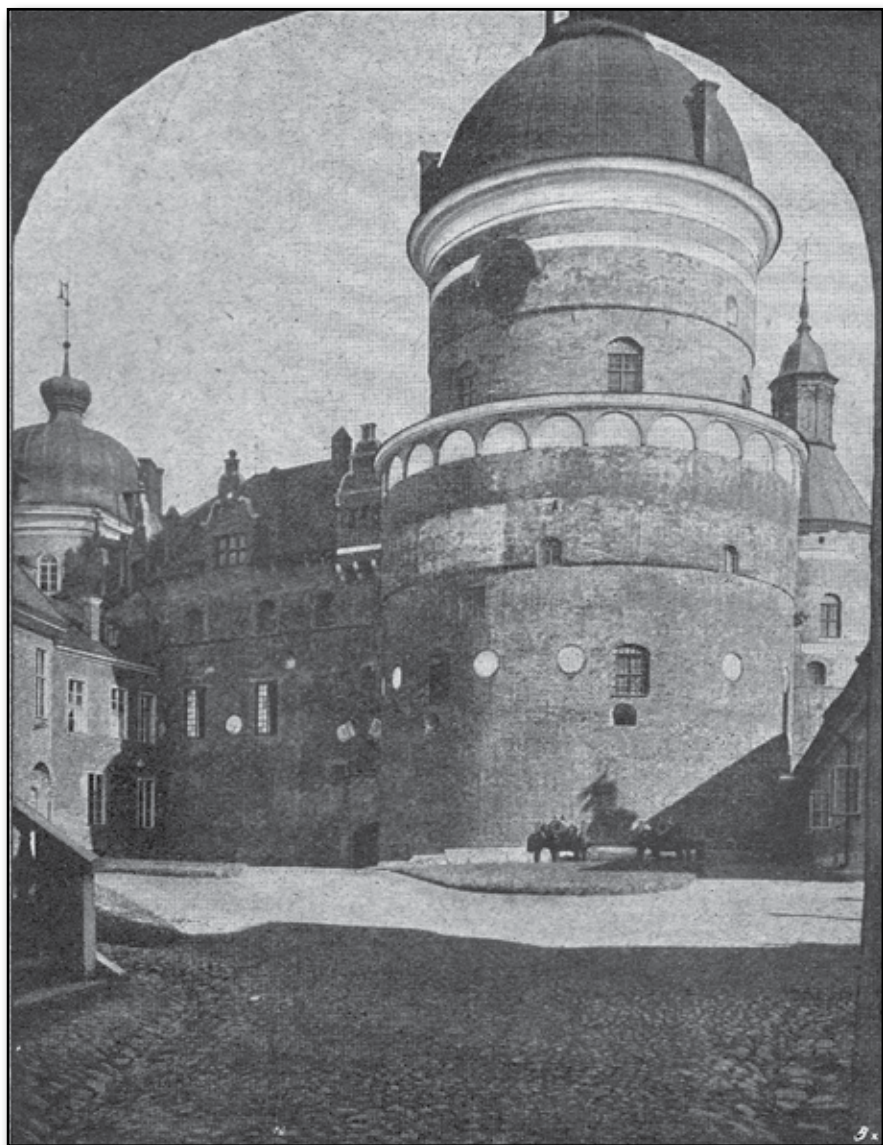
Öfver allt i rummen ses gamla målningar, många af konstnärligt, ännu flera af historiskt intresse. Tafvelgalleriet på Gripsholm är det, näst nationalmuseum i Stockholm, rikaste i Sverige — det omfattar omkring 1,760 nummer, mest porträtt af historiska personligheter, svenska och utländska, de äldsta från 1500-talet, de nyaste från medlet af innevarande århundrade, De fylla våningar, korridorer, vindar, smårum öfverallt i slottet — de sämsta eller skadade äro magasinerade. Nu senast har man i vindsvåningen anordnat en stor museisal, hvilkens väggar äro fyllda från golf till tak med porträtt. Det är en hel kurs i Sveriges och Europas nyare historia, som erbjudes besökaren i denna ofantliga bildserie, där man för hvarje steg man tager i rum och korridorer, träffar på ett nytt namn på en känd man eller kvinna.

Jag nämnde Johan III:s fängelse och är därmed inne på det kapitel af Gripsholms häfder, som mer än något annat gifvit slottet dess historiska ryktbarhet.

Georg Nordensvan.

Gripsholm.

Gripsholm: Yttre borggården.

Gripsholm: Hertig Karls kammare.

Gripsholm: Inre borggården.

Viktiga ord och personer

Engelbrekt.

[ca 1390–1436] Svensk som började sin karriär som militär. Blev ledare för det så kallade Engelbrektsupproret som började 1431 i Bergslagen. Upproret mot Erik XIII blev så småningom allt våldsamare och spred sig också över hela landet. Engelbrekt intog ett stort antal borgar och slott men mördades den 4 maj 1436.

Flögh, Hartwig.

[ca 1372–1435] Tysk adelsman. Var ingift i Banér-släkten och fogde på Gripsholms slott. Under Engelbrekts uppror valde Flögh att själv sätta eld på slottet och sedan fly.

Grip, Bo Jonsson.

[1335–1386] Svenskt riksråd och drots. Var landets rikaste privatperson och ägde hela Finland och en tredjedel av Sverige. Lät bygga Gripsholms slott som är döpt efter honom.

Gustaf Vasa.

[1496–1560] Svensk kung från 1523 till sin död 1560. Gustav Vasa är en av de mest inflytelserika kungarna i svensk historia. Gustav införde arvsmonarkin i Sverige och reformerade kyrkan.

Många menar att Vasa skapade den moderna svenska nationalstaten.

Gustaf den tredje.

[1746–1792] Gustav var svensk kung från 1771 till sin död 1792. Genomförde en statskupp 1772 som återinförde det kungliga enväldet i Sverige. Är en av de mest kulturintresserade svenska kungarna i historien och kallas ofta för "Teaterkungen". Instiftade Svenska Akademien och lät bygga Kungliga Operan samt Drottningholms slottsteater. Mördades av Jacob Johan Anckarström vid ett attentat 1792.

Johan den tredje.

[1537–1592] Svensk kung från 1568 till sin död 1592. Var son till Gustav Vasa samt far till Polens kung Sigismund. Fängslades av sin bror, kung Erik XIV, och tillbringade flera år i husarrest i Gripsholms slott. Tog makten genom ett uppror och lät senare avrätta sin bror.

Karl den nionde.

[1550–1611] Karl var kung av Sverige från 1604 till sin död 1611. Var son till Gustav Vasa, bror till Johan III och halvbror till Erik XIV. Var inblandad i flera maktstrider och lät avrätta ett stort antal fiender inom adeln. Var också inblandad i fyra olika krig, bland annat mot Ryssland, Danmark och Polen. Hans namn skrivs i dag oftast Karl IX.

Karnapp.

En utbyggnad på en mur eller vägg. Användes ursprungligen på borgar och befästningar men blev senare en ren dekoration.

Kartusianerorden.

En romersk-katolsk orden. Grundades i sydöstra Frankrike 1084 av munken Helige Bruno av Köln. Kartusianerorden hade under några decennier ett svenskt kloster i Mariefred.

Nordensvan, Georg Gustaf.

[1855–1932] Svensk författare och konsthistoriker. Var konstrecensent i bland annat Dagens Nyheter och Aftonbladet. Är mest känd för sina referensverk "Svensk teater och svenska skådespelare från Gustaf III till våra dagar" och "Svensk konst och svenska konstnärer i 19:e århundradet".

Sten Sture den äldre.

[ca 1440–1503] Svensk riddare samt riksföreståndare under flera perioder från 1470 till sin död 1503. Är känd för segern vid Brunkebergsåsen som gav Sverige självständighet.

Fler böcker: E-boksforlaget.se

Om du gillar e-böcker om historia så kommer du att gilla utbudet hos E-boksforlaget.se

Här kan du söka bland e-böcker från flera olika förlag om en rad olika ämnen, bland annat historia och arkeologi.

Alla titlarna går att hitta hos de flesta e-bokhandlare, i iTunes samt på många bibliotek.

Här är några exempel på titlar:

Klassiska deckare

- "Sherlock Holmes: »Gloria Scott«"
- "Sherlock Holmes: Beryllkronan"
- "Sherlock Holmes: De fem apelsinkärnorna"
- "Sherlock Holmes: De rödhårigas förening"
- "Sherlock Holmes: Den avhuggna tummen"
- "Sherlock Holmes: Den blå karbunkeln"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna brudgummen"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna kapplöpningshästen"
- "Sherlock Holmes: Blodbokarna."
- "Sherlock Holmes: Det spräckliga bandet."
- "Sherlock Holmes: Den grekiske tolken"
- "Sherlock Holmes: Musgraves ritual"
- "Sherlock Holmes: Det gula ansiktet"
- "Sherlock Holmes: Det hemlighetsfulla mordet vid skogssjön"
- "Sherlock Holmes: Den hemlighetsfulla patienten"
- "Sherlock Holmes: Börsmäklarens biträde"
- "Sherlock Holmes: En skandal i Böhmen"
- "Sherlock Holmes: Krymplingen"
- "Sherlock Holmes: Lorden och hans rika amerikanska brud"
- "Sherlock Holmes: Mordet i Reigate"
- "Sherlock Holmes: Tiggaren med den kluvna läppen"
- "Solgudens yxa och Tors hammare"

Arkeologi

- (1899)
- "Hällristningarnas ålder" (1869)
- "Feniciska kolonier i Skandinavien" (1875)
- "Hällristningar på Kinnekulle" (1892)
- "Forntidens perioder" (1892)
- "Hur gamla är hällristningarna?" (1869)
- "Bohusläns bygdeborgar" (1909)
- "Bohuslänska hällristningar" (1879)
- "Fynden i Troja" (1878)
- "Förbindelse mellan Skandinavien och vestra Europa före Kristi födelse" (1889)
- "Svear och götar under folkvandringstiden" (1905)
- "Husaby kyrka" (1899)
- "Hällristningarna i Järrestad" (1881)
- "Nordens fartyg från hednatiden" (1872)
- "Anmärkningar rörande figurteckningar från forntiden" (1842)
- "Grafkistor af klufna och urhålkade stockar" (1894)
- "Den svenske solguden och den svenske Tyr" (1906)
- "Skånska fornminnen" (1853)
- "Ölands fornminnen" (1874)
- "Tors hammare" (1872)
- "Våra fornminnen – vad de lära oss" (1916)
- "Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden" (1901)
- "Förstörda fornminnen i Bohuslän år 1924"

Djur & natur

- "Svenska djur i folktron" (1898)

- "Skäggets historia" (1893)
- "Kattens kulturhistoria" (1882)
- "Djurens sömn" (1889)
- "Katten i forntida Egypten" (1889)
- "Ett dygn på månen år 1870"
- "Orkidéernas historia" (1894)
- "Blomsterspråket" (1888)
- "Sveriges hundraser" (1880)
- "Guide till biskötsel" (1885)

Kulturhistoria

- "Midvinterns solfest" (1894)
- "Julen på 1870-talet – Skildringar och illustrationer i svenska tidskrifter"
- "Om julens härkomst" (1899)
- "Julen i Skåne på 1820-talet"
- "Nyaste och tillförlitligaste Drömboken" (1918)
- "1870-talets bästa tips för frisyr och utseende"
- "Lyxens historia" (1870)
- "Gaffelns historia" (1889)
- "Kanalbyggen på planeten Mars" (1888)
- "Vårt solsystem" (1878)

Resor

- "Ett besök i Venedig år 1878"
- "Strandgatan i Visby år 1879"
- "Resa på Dalslands kanal år 1877"
- "Nyköpings slott" (1877)
- "Ett besök i Marstrand år 1882"
- "Min resa i Blekinge och Kalmar år 1854"
- "Resor med luftballong år 1873"

- "Runlejonet i Venedig" (1871)
- "En utflykt på Mälaren år 1871"
- "Skildring af Vestergötland år 1882"
- "Kalmar slotts historia" (1880)
- "Ett besök i Södertälje år 1881"
- "En färd på Donau år 1882"
- "Ringmuren i Visby" (1874)
- "Fredrikstens fästning och Karl XII" (1879)
- "Petras helgedomar" (1921)
- "Ett besök i Boxholm år 1885"
- "Ett besök i Roms katakomber år 1870"
- "Skildring av Riseberga klosterruiner" (1874)
- "Borgholms slottsruin" (1878)
- "Rundtur i södra Frankrike år 1880"
- "Ett besök på Djurgården sommaren 1868"
- "Sigtunas tidiga historia" (1872)
- "Helgeandskyrkan i Visby" (1878)
- "Norrköpings historia" (1871)
- "Ett besök i Waxholm år 1870"
- "Vadstena slott" (1875)
- "Skildring av Island" (1870)
- "Besök på Gripsholms slott år 1895"
- "Ett besök i Rom år 1870"
- "Besök på Helgoland år 1874"
- "Guide till Uppsala år 1875"
- "Kyrkoruinen S:t Katarina i Visby" (1877)
- "Gripsholms slott" (1877)
- "Ett besök i Strängnäs år 1874"
- "Ett besök i Visby år 1906"
- "Bohus fästning" (1869)
- "Ett besök i Ystad år 1872"

Svensk geografi

- "Märkliga orter i Sverige" (1883)
- "Skildring av Värmland år 1882"
- "Skildring av Dalälven år 1876"
- "Skildring av Ångermanland 1882"
- "Skildring av Bohuslän år 1882"
- "Skildring av Dalsland år 1882"
- "Skildring av Närke år 1882"
- "Skildring av Öland år 1882"
- "Skildring av Stockholm år 1882"
- "Skildring av Västmanland år 1882"
- "Skildring av Härjedalen år 1882"
- "Skildring av Gästrikland år 1882"
- "Skildring av Jämtland år 1882"
- "Skildring av Göteborg år 1882"
- "Skildring av Halland år 1882"
- "Skildring av Blekinge år 1882"
- "Skildring av Gotland år 1882"
- "Skildring av Södermanland år 1882"
- "Skildring av Östergötland år 1882"

Vikingar

- "Vikingatidens Lund och Birka" (1909)
- "Jomsvikingarnas saga" (1888)
- "Fyndet av vikingaskeppet i Gokstad år 1880"
- "Hervars och Hedreks saga" (1888)
- "Carl Larssons Uppsala-tempel" (1908)
- "Sagan om Ragnar Lodbrok och hans söner" (1880)
- "Sverige och vikingafärderna västerut" (1924)